

МЕТЕОСХОЖІСТЬ «ЄВРЕЙСЬКИХ КУЧОК» З УКРАЇНСЬКИМИ СВЯТАМИ

Олександр Васянович

УДК 26.565.4+398.33(=161.2)

У статті на основі польового матеріалу проведено паралелі між єврейським святом Суккот та деякими українськими святами, зокрема Трійцею та днем Семена (Симеона) Стопника. При порівнянні атрибутики й ритуальних дій під час цих свят відмічено чимало подібностей метеорологічного характеру.

Ключові слова: вірування, народний календар, метеорологічні знання, «єврейські кучки», горобці.

В статті на основі полевого матеріалу проведені паралелі между єврейським праздником Суккот и некоторыми украинскими праздниками, в частности Троицей и днем Симеона Стопника. При сравнении атрибутики и ритуальных действий во время этих праздников отмечено много сходств метеорологического характера.

Ключевые слова: верования, народный календарь, метеорологические знания, «еврейские кучки», воробьи.

On the basis of field data, the article shows the parallels between the Jewish holiday of Sukkoth and several Ukrainian holidays, in particular, Trinity Sunday and St. Simeon Stylites Day. While comparing the attributes and ritual actions during these holidays, it has been noted many parallels of meteorological nature.

Keywords: beliefs, folk calendar, meteorological knowledge, Jewish Feast of Tabernacles, sparrows.

Традиція сусідства євреїв та українців на наших землях нараховує кілька століть, що призвело до формування механізму міжкультурного співіснування двох етносів, коли поєднується побутова реальність із цілим комплексом фольклорно-міфологічних стереотипів, заснованих на традиційному для народної культури ставленні до «чужого». Опозиція *свій* — *чужий* є одним з основних стимулів самоідентифікації, що особливо яскраво проявляється в поліетнічних і поліконфесійних зонах. Досвід безпосереднього сусідства не міг не позначитися на народних уявленнях про віру, звичаї та культуру етнічних сусідів. Досить часто такі тлумачення елементів однієї культури носіями іншої мають сформовані стереотипні уявлення.

Стаття побудована, головним чином, на власних польових матеріалах, зібраних автором протягом останніх років, із залученням відомостей з електронних та друкованих засобів масової інформації, які містять важливі точки зору щодо означеної проблематики. Єврейська тематика досить непогано представлена в новітніх гуманітарних дослідженнях. Упродовж останніх десятиліть було проведено кілька наукових конференцій і круглих столів

з подальшою публікацією озвучених доповідей та повідомлень. Проте в таких збірниках висвітлено переважно історичну тематику, трапляються відомості з філософії, соціології, освіти, літератури та мови, музеєзнавства, однак зовсім не представлено етнологічних досліджень [14; 18; 19; 25]. Лише на конференції 1997 року поряд з уже означеною тематикою з'явилася рубрика «Література, мистецтво, етнографія» [16; 17]. Окремі збірники пов'язані з регіональними дослідженнями краєзнавчого характеру, які розкривають особливості життя та діяльності євреїв у Харкові [23], Ніжині [24], Дубно [22] тощо. Певні етнографічні свідчення про життя євреїв на півдні України віднаходимо в дослідженні значною мірою мемуарного характеру Л. Яруцького [45]. Своєрідним узагальненням виглядає книга «Нариси з історії та культури євреїв України» [32], де висвітлено різноманітні сторони життя євреїв, віковічні традиції та побут, виникнення хасидизму, розвиток єврейської літератури та друкарства, українсько-єврейські взаємини впродовж століть, трагічну долю українського єврейства під час Голокосту. Частина текстів книги — це нариси про історію єврейського мистецтва, літературу, книговидання, архі-

тектуру, становлення й розвиток єврейського театру та кінематографу.

Особливостям етнокультурних взаємин євреїв зі східними слов'янами присвячено збірник «Jews and Slavs», де, зокрема, звернуто увагу на міфологізацію Єрусалиму слов'янством, простежено єврейські впливи на творчість Тараса Шевченка та Івана Франка тощо [46]. У низці публікацій російських етнологів висвітлено паралелі в єврейській і слов'янській традиції [37; 38]. Враховуючи, що багато статей підготовано із залученням українського матеріалу, уважаємо, що такі видання будуть корисні для вітчизняних дослідників. Широке коло етнокультурних взаємовідносин євреїв зі своїми сусідами: українцями, білорусами, поляками, активно вивчає російська дослідниця О. Белова, праці якої можна віднайти в мережі Інтернет [2–5; 7; 8]. Деякі статті російських учених безпосередньо стосуються «кучок» [1; 6].

«Кучками» українці називають окремі єврейські свята, зокрема весняне свято Песах та осіннє — Суккот, що ототожнюються з певними погіршеннями погоди у вигляді надмірних холодів, вітрів, дощів. Ми звертали на це увагу в нашому попередньому дослідженні [11]. Нині, ґрунтуючись на значній кількості польових матеріалів, плануємо детально зупинитися на святі Суккот, віднайти семантичні спорідненості з українськими святами, використавши їхню метеорологічну складову.

Свято Суккот — прославляння Всевишнього після днів Суду, Розкаяння та Покути, коли настає пора веселощів. Воно починається 15 числа місяця Тішрей і триває протягом восьми днів. Свято має кілька назв: свято куренів («кучок»), свято збору врожаю, кінець поневірян'я пустелею, свято людяності та миру, свято черпання і поливання, з проханням дощів для майбутнього урожаю [41]. Перші сім днів цього свята названі «суккот», тому що в ці дні потрібно жити в куренях («курінь» на івриті — «сукка», курені — «суккот»).

У Торі записано: «И возьмите себе в первый день плод дерева красивого (этрога), ветви

пальмовые и отростки дерева густолиственно-го, и верб речных, и веселитесь перед Господом, Богом вашим, семь дней и празднуйте этот праздник Господу семь дней в году (это) устав вечный в роды ваши, в седьмой месяц празднуйте его. В кущах живите семь дней, всякий коренной житель в Исраэиле должен жить в кущах» (Ваикра 23–24, 40–43) [39]. Можливо, вказівка жити в куренях з'явилася в часи після полону євреїв. «И они нашли написанное в Торе, которую Господь дал Моше, чтобы сыны Израиля в праздник седьмого месяца жили в шалашах. И объявили и провозгласили во всех городах и в Иерусалиме, сказав: пойдите в горы и принесите ветви маслины садовой, и ветви маслины дикой, и ветви мирта, и ветви пальмовые, и ветви других широколиственных деревьев, чтобы сделать шалаша, как было написано...» (Нехемия 8:13–18) [36, с. 111–112]. Згідно з поданим описом ми можемо припустити, що саме ці матеріали використовували для виготовлення куренів.

Нині курені будують з будь-чого, головне, щоб на даху були гілки. Місцевого колориту куреню надавали нехарактерні для Ізраїлю матеріали, які використовували євреї в Україні. «Два дні роблять із соняшників такі будки і там їдять в них (аналог житла, в якому жили євреї в Єгипті)» [20, арк. 147]. «Тай то будували якіс такі надворі з киль — такі собі кучі з хвої» (СЮД). «Кучки, то було осінню. Знаю через те, що як кукурузи ламали, а то, на чім вони ростуть, кукурузи, називається кукурузовіна. То вони брали, як не мали свого, то брали у людей, і робили такі чтирі стовпчики та кладки отакі от, і так стіни робили навколо. І там такі двері лишили собі, щоб вони могли зайти. І наверх одівали стріху, щоб оно... С одної сторони кидали, с другої. Так-так, шо дощик падав, то не промоков. То стіков потім. І вони там собі стелили солому, і там вони сиділи. То було два дні, то в тих кучах вони сиділи. Там і їли, і там і молились» [15]. У єврейських містечках України часто до будинків прибудовували веранду з розсувною стелею — на час свята Суккот ця веранда слу-

гувала родині *сукк'ю* [27, с. 278]. Дерев'яні щити-люки мали декоративне покриття, що імітувало покрівлю з очерету, вочевидь, у пам'ять про те, що перші курені тут робили саме із цього матеріалу [29, с. 354]. Традиційно покрівлю *сукки* викладали зі свіжих гілок так, щоб уночі крізь неї було видно зорі. Курінець прикрашали гірляндами, малюнками, свіжими фруктами і квітами [10, с. 171].

На нашу думку, таке прикрашання куренів зеленими гілками суголосне з клечанням будинків українцями на Трійцю (Зелені святки). Серед розмаїття свідчень про оздоблення обійстя зеленню ми обрали найпоказовіші, найінформативніші, які презентують різні регіони України. «На Трійцю у хатах прибирали, клечання рубали із кльону, дуба, лика, окації. Вирубували гарну деревину і ставили на воротах, стріхи квітчали тими гілочками. І чепчик, і васильки, і любисток, і ромашку кидають на землю. Бувало, як понаносять, то нема чим дихати у хаті — усе ж свій запах має» (БТЯ). «На Трійцю — Зелёни свята, все зелёне. Май наламаємо — клен, лепеху, березу. У дворі ставлять і у хаті. Лепеху розкидають по двору і по хаті» (КММ; КОМ). «Трійця. Ми клечаємо хату. І тут на воротах я почепила, і там біля входу чіпляю або ясенюк, або осіку, липу. У хаті можна покидати любистку, м'яти, очерету. На вікно ставимо м'яту, любисток, щоб пахло» (ЄВП). «Липу — це на Зелену неділю у нас у селі по традиції обкладають подвір'я, хати. І у хаті скрізь. Ну, припустим, на дверях вхідних. Там, де худоба, де є свині. То всьо повністю прикрашають зеленими гілками. То всьо повністю. Після того всього, закінчення цього свята, то все збирають і рахується воно як целібне» (АІМ).

В окремих регіонах на Трійцю освячують зелені букети, використовуючи їх потім з лікувальною метою. «На Трійцю святять у церкві букети. Ці букети з польових квітів, а не домашніх. Якщо у хаті або комарі, або шось таке, то запалюють цього зілля і викурюють» (БТЯ). «У церкві святять зілля любе: м'яту, любисток, канупер. Тоді як купаються,

то його ложать» (ПМО). «У церкві святять зелле. А тади вісахне, то у падушку пхають, на той сьвет. Кажуть, як умру, то пад голову паложать» (СЕЯ; СУП).

У євреїв свято Шавуот (П'ятидесятниця) пов'язане з прикрашанням синагоги і житлових будинків травою, гілками, квітами та іншою зеленню, а також пахощами [43]. На паралелі між Зеленими святами в українців та святом Шавуот у євреїв звернула увагу Г. Бондаренко [9]. Імовірно, що аграрне за своєю природою свято Суккот набуло досить помітного значення в культовій практиці. Єрусалим прикрашали зеленню — гілками, плодами, квітами; квітами також прикрашали й жертовну худобу (Сук'а 37; Рош га-Шана 31) [36, с. 112]. Зібрані нами польові матеріали свідчать, що українці Волині на Трійцю виготовляли вінки для великої рогатої худоби. «Вінки роблеть з берези, дуба і вчеплять худобі. Йде худоба з вінками додому у неділю в обід. Платять тому пастухові, хто горілку, а хто гроші. Пастух плете вінки. Це на роги вчепить, а як рогів нема, то на шию вчепить» (ГПМ). «Колись на Трійцю вбирали худобу у вінки, гроші платять тому пастухові за того вінка» (ДВП; ДПО).

По завершенні свята *сукк'ю* потрібно розібрати; заборонялося викидати гілки туди, де їх топтатимуть [40, с. 215]. Подібні звичаї характерні й для українців під час Трійці. Якщо з освяченим у церкві зіллям українці поведуться досить бережно, то з хатнім клечанням значно прозаїчніше, хоча в минулому воно, як і гілля з *сукки*, могло мати значно ширший сакральний зміст. «Буває, шо воно і тиждень лежить, а тоді його на горище положиш» (ПНП). «Татарське зілля — татариня — на підлогу кидають. Любисток, м'яту стелили під ноги. Тоді його згрібають, в'яжуть у снопики, миють голови дівчата і хто хворий, то купається» (ЦЗІ). «Жнемо травички на долині і покидаємо на підлогу. Щоб не бурян, а така — сінокос. Воно лежить до трьох днів, а тоді збираем ту травичку і кидаємо її на воду. Кажуть, шо це, щоб трава росла, щоб вона не виводилася» (СГФ). «Клечанне стоїть у мене

і тиждень, а таді як каров вигонять на пашу да карови інтересуються сухеньким, шоб карови були ловкі на малако. Разхвачують карови, шоб були ловкі на малако» (НМІ).

Наші польові матеріали показали, що досить часто українці очікують дощів на Трійцю, що також наближує це свято до свята Суккот. «Кажуть, як Трійця, так і дощ. Совпадає» (ЛСВ). «На Трійцю дощ всегда іде. Я не адной Трійці не знаю, шоб даща не було» (СЄГ; ШОІ; ЛМХ).

Першого дня Суккот відбувається урочисте богослужіння в синагозі. Для цього приносять гілку фінікової пальми (*лулав*), мирту (*гадас*), верби (*арава*) та цитрусовий плід (*етрог*), промовляють особливе благословення, струшуючи цей букет. Кожен з компонентів символізує представників єврейського народу, а сполучення їх свідчить про єдність усіх євреїв в ім'я вищих моральних принципів, до яких варто прилучити і тих, хто не вирізняється великою праведністю [27, с. 278]. «Люди брали ветки пальмовые. Там в книге Львиц специальное указание: “Возьмите четыре вида растений”. И там перечисляется этрог, вербы, тамар — это пальма, и гадас — это очень благовонное такое... Этрог — он имел и вкус, и запах, это такой фрукт, как лимон, но он не лимон. Он прекрасный вкус имеет и запах. Это символизировало людей, которые праведники. Они имеют и вкус, и запах. То есть они и Тору изучают, и в делах являют эту Тору. Верба, она не имеет ни вкуса, ни запаха. Поэтому это те люди, которые ни Тору не изучают, ни дел нормальных не делают. Сюда тоже эти люди входили. Пальма, она имеет прекрасные плоды, на вкус хороши, но запаха она не имеет. Это говорит о том, что люди, которые дела какие-то делают, а Тору не знают. И гадас — он запах хороший имеет. То есть они Тору читали, а дела они не делали. И все эти люди соединялись вместе и как бы Господь говорит: “Я никого не отвергаю, но все чтобы стали, как этот этрог”. Чтобы Израиль не отвергал никого, даже самого незнающего» (ВВВ).

У записках 20-х років ХХ ст. в с. Малі Козари на Житомирщині простежується спроба місцевих краєзнавців-українців зафіксувати «екзотику» свята та специфічну єврейську термінологію: «Шміні ацерес — присилають з Палестини есройг — такий лимон (айва) і галузку пальмову, додають галузки верби... В одній [руці] тримає вербу з пальмою, а в другій — есройг (есрік), читає молитву, трясє галузками. Це роблять у себе вдома всі. А як є рабин, то він посилає свого прислужника з есройг по хатах» [21, арк. 11 зв.]. Сучасні матеріали, зокрема зібрані нами, дають можливість лише в загальних рисах з'ясувати, яким чином уявляли українці свято Суккот. «А свет у них не було. Були “кучки”. Їкіс день “кучок”. Тай там ходили у тоту кучу, тай там читали, тай там їсти заносіт, а йдут у хату тай ще у хаті читают. Такі ек будки, ек тепер будуют ті склепи на базари. То таке. А видтак то-то розбивають. То восени. Осінню тоте. Тоті кучки. Я знаю добре ті кучки, ті буди, ек вони будували» (СЮД). Розповіді українців про ритуали, які відбувалися під час єврейських свят, свідчать про пильну увагу до обрядів сусідів та їх своєрідне тлумачення, інколи з погляду власної традиції. Досить часто ці розповіді відображають стійкі стереотипи.

У багатьох синагогах після «Галел» прийнято читати молитву «Гошаанот», яка стосується родючості та достатку води і дощів в Ізраїлі. Кантор читає молитву вголос, тримаючи в руках *лулав* і *етрог*, а всі присутні повторюють її, утворюючи процесію, яка оточує біму (центр синагоги) [12, с. 24]. Воду, а також вино з іншої чаші виливали на жертovníк, потім відбувалося вдячне жертвопринесення і влаштувалася супроводжувана бурхливими веселощами церемонія з музикою, танцями та вихвалянням води. Цей ритуал уже в талмудичну епоху пов'язували з викликанням дощу. «Так как Суккот — время ежегодных дождей, сказал Святой... лейте передо Мной воду, чтобы были благословенны ежегодные дожди» (Рош га-Шана 1:6) [36, с. 113]. «На последний праздник Суккот молились о дожде. Особые

жертвы приносились в храме, когда было храмовое служение. В этот день праздник такой был, когда священник с народом шли к потоку. Там набирали они воды в кувшин. А потом шли и возливали на жертвенник. После [Суккот. — О. В.] должны быть дожди. В последний день Суккот был такой праздник Го-Шана Раба. И в этот день они берут вербу и бьют по полу и молятся о дожде. И после этого обычно дождь идет. Начинается дождь. У них амида такая — молитва предстояния. На Пасху говорят: “Благословен ты Бог, посылающий росу”. Потому что в Израиле в определенное время роса только, дождя нет. А потом амида изменяется после Суккот: “Благословен тот, который посылает ветер и дает дождь”. Именно после Суккот начинается молитва о дожде и молятся, чтобы дождь был. Потому, что если дождь будет нормальный, то нормальный будет и урожай зерновых и всего. [Если нет дождя. — О. В.] то Бог не благоволит, благословения нет. Верба, молитва, лить воду — это тоже как-бы вызывается. На жертвенник. Это радость возлияния воды. И когда они лили, то представляли, что дождь идет» (ВВВ).

Загалом молебні з метою викликання дощу досить широко представлені у християнстві. Нині такі богослужіння частіше проводяться в церкві, на що вказують наші інформанти. «Батюшка молебень править, щоб дощ пішов. Це у церкві правиться. Як немає дощу, то батюшка каже, що буде молебень, приходьте будем править молебень» (КОД). «Як дощу не було, то батюшка і люди ходять кругом церкви з іконами і ще там шось носять. І правда, походять, помоляться, тучки находять, находять і дощик пішов» (ЖКВ). «Щоб дощ пошов, то молебні наймали. Це називається водосвяття. Проводять його у церкві» (БГЙ). «Ну, я знаю. Бога всі просе. То таки до церкви служби ми наймаємо, Богу молимоси та й дощ паде. У церкві таки. Попа просимо, наймаємо, всі молимоси: “Господи, дай нам дощу”. Ми приходимо у церкву тай наймаємо. Даємо гроші. Там кілко. Прошу отця духовного там чи як. Помоліси сьогодні. Службу ми наймаємо за то. Праве службу за усі

ці погоди, щоб був дощ» (ТМП). «Щоб дощ пашов, то малебень у церкві наймали. Батюшка правів у церкві над водою» (ХОА). «Молимосі то всьо. Тай наймаютси службу. Колис ходили дівчатка збирали на ту служебку ці то яечко, ці то гроші. Знаєте. Хто шо міг. То це же молилися, шоби дощик був. У церкві [молилися. — О. В.]» (КЄП).

Подекуди поряд з богослужіннями в церкві відбували релігійні обряди за участю священника і в інших місцях: на полі, перехресті, однак найчастіше — біля колодязя. «Як не було дощу, то після війни ходили кринички сятити, щоб дощ пішов. Батюшка ходив з тими своїми подчиньонними» (ЛКТ). «Щоб дощ ішов, молебні наймали. Як я ходила до церкви, до ми святили криниці. Наймали молебень, святили, молилися. Таке робили, бо дуже суша була. Щоб батюшка ішов, то ми усі люди просили його» (ММІ). «Як дуже довго немає дощу, то правиться в церкві дуже довго. Довго люди стоять на колінах, потім ідуть усі до криничок. Чомусь ходили у ліс, там у нас є криничка. Ходили до кринички, знов же там молилися Богу, ставили хреста і вішали рушник вишитий і клали туди ікону. І проходив такий невеликий час і проходив дощ. Є спеціальні молитви, які визивають дощ» (ЦЗІ).

Зафіксовані нами польові матеріали дають можливість простежити, що молитви для викликання дощу мають оказіональний характер, тобто їх застосовують у період засухи. Проте могли бути й випереджувальні, спрямовані на уникнення несприятливих явищ погоди. Переважна більшість таких молитов приурочена до Трійці. «На Трійцю у нас цей год правилося коло криниці, святили воду, щоб дощ пішов» (ЮОЮ). «На Трійцю обливалися, щоб дощ пішов» (ШПЄ). «Кресний поход оце на Трійцю. Як воно називається? Хрести беруть, корогви і йдуть. У нас там балка єсть, там єсть родник і йдуть з кресним походом — просять дощу. Бува другий раз, хоч невеличкий, а проїде. Другий раз і немає» (ТЖМП).

Матеріали, що надійшли в 1920-х роках до Етнографічної комісії від дописувачів з різ-

них населених пунктів України (зберігаються в АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України), містять окремі свідчення про єврейські осінні свята, які прийнято називати «кучками». Зокрема, найчастіше першим днем «кучок» вважалося 14 вересня — день Семена Стовпника. «І взагалі з цим празником [Семена. — О. В.] звертайтеся до євреїв, бо це їхній празник (с. Полошки Глухівського р-ну Сумської обл.)» [34, арк. 192]. У селах Охтирського району Сумської області помітний взаємозв'язок свята Семена та горобців. «На Семена горобців неможна бачити, кажуть, що вони літають купатися до жидів (с. Зарічне)» [34, арк. 38]. «На Семена горобці збираються в купки так само, як зараз і жиди, бо ж горобці не що інше, як ті ж таки жиди через те, що вони кажуть: джив, джив, джив! Як ото зберуться де в дровах або що (с. Комиші)» [33, арк. 208]. У Рівненському повіті Волинської губернії було зафіксовано вірування, що горобців на Семена чорт збирає в купу і міряє міркою: повну мірку бере собі, а тих, які будуть понад мірку, пускає у світ [26, с. 278]. У Літинському повіті Подільської губернії стверджували, що горобці збиралися в очереті, де чорти їх міряли мірками (четвериками), що було понад мірку, те чорт випускає, а решту забирає собі [42, с. 60]. Подібні свідчення стосуються й Гуцульщини, де побутувало вірування, що Бог посилав Симеона Стовпника на землю з галеткою (посудина ємністю чверть кірця), щоб позбирати в неї горобців. Як назбирає повну і зчеркне через верх, то ті зчеркнені летять у світ, а решту забирає із собою. В. Шухевич зазначав, щоб жйирва — горобці, не робили шкоди, потрібно святкувати день Семена Стовпника, щоб Бог посилав святого Семена на землю [44, с. 266].

Подібні порівняння євреїв з горобцями помітні в українських приказках. «Горобці в очерет, а жиди в кучки» [35, с. 20]. Фольклорні матеріали також дають можливість помітити певні паралелі між євреями та горобцями. Зокрема, у с. Ольгінське Маріупольського повіту наприкінці ХІХ ст. Я. Новицьким було зафіксовано таке оповідання: «Як роспинали Хрес-

та, горобці кричали: “Жив! жив! жив!” Жиди почали ще гірш мучить. За те Господь прокляв їх і не дозволив їм літати в теплі сторони. Восені, як бувають жидівські кучки, то і вони кучками літають. Зімою їх багато погіба: мерзнуть» [31]. Чимало різноманітних відомостей про горобців було зібрано П. Чубинським у ХІХ ст. [42, с. 59–60].

Наші польові матеріали також містять свідчення, де горобців порівнюють з євреями (жидами, жидками). «Гороб'є — просянікі, жідкі» (КНГ; КМП). «Гороб'є називають жідкі» (ЖПФ). «Горобці, як жиди, поїдять усе і полетіли далі» (ЛГК). Переважна більшість свідчень не містить тлумачень щодо цих назв. Лише в с. Маркуші Бердичівського району Житомирської області ми отримали таке пояснення: «Як Ісуса Христа розпинали, то іменно горобці підносили цвяхи. Помагали. То так на них і кажуть — жиди» (ТМІ). У минулому навіть траплялися свідчення, що коли євреї восени святкують свої «кучки», то і горобці влаштовують власні, збираються зграями й літають чи сідають на дерево і разом всі цвірінкають [28, с. 160].

Порівняння горобців з євреями помітні і в аграрній магії, спрямованій на збереження врожаю. Так, у Лубенському повіті на Полтавщині соняшники садили в суботу чи в дні єврейських свят («як жиди на кучки сідали») для збереження ниви від горобців. «Затім горобці не будуть пити соняшника, шо жид у суботу нічого не робить» [30, с. 246]. Як стверджував С. Килимник, горобці разом з євреями по суботах справляли шабаш і шкоди в цей день не заподіювали, тому сіяти те, чим би горобці могли пожитися, належало саме в суботу [28, с. 160]. Тією ж магією подібності зумовлене правило саджати соняшник до сходу сонця, а краще — після його заходу, адже «горобці вже не жирують тоді, не щебечуть, бо на шабаш пішли, як жиди» [30, с. 247]. На думку українців Літинського повіту Подільської губернії, «горобці, подібно жидам та чортам, не люблять сала, і тому радять кожному, хто бажає відігнати горобців від посіву, при сіянні

мазати руки освяченим салом» [42, с. 60]. На Лубенщині до насіння соняшника, імовірно, з цією самою метою перед саджанням кладуть шматочок сала [30, с. 247]. Подібні вірування відомі на Чернігівщині та Волині [13, с. 593].

Таким чином, завдяки аналізу польових матеріалів та раніше опублікованих фактів простежується певна семантична спорідненість єврейського свята Суккот із Трійцею. Порівнюючи атрибутику й ритуальні дії під час

цих свят, віднаходимо чимало паралелей метеорологічного характеру, зокрема викликання дощу, що його здійснювали священики з безпосереднім використанням води. Досить часто стереотипні уявлення українців про єврейські свята доповнюють незрозумілі чужі традиції. Вдалося помітити, що нині попри майже цілковиту відсутність іноетнічного елементу в реальному житті зберігається стійкість уявлень українців про «чужу» культуру.

1. Амосова С. Материалы полевых исследований 2004–2009 гг.: Славяне и евреи в «своих» и «чужих» календарных праздниках // Русский фольклор. – С.Пб., 2011. – Т. 34. – С. 403–408.

2. Белова О. Евреи и славяне. Народная магия в регионах этнокультурных контактов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ruthenia.ru/folklore/belova1.htm>.

3. Белова О. О «жидах» и «жидовской вере» в народных представлениях восточных славян [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.many-books.org/auth/9963/book/38283/belova_olga/o_jidah_i_jidovskoj_vere_v_narodnyih_predstavleniyah_vostochnyih_slavyan/read.

4. Белова О., Петрухин В. «Еврейский миф» в славянской культуре [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.lechaim.ru/ARHIV/187/belova.htm>.

5. Белова О., Петрухин В. Славяне и евреи: практика и мифология соседства (по материалам полевых исследований в регионах этнокультурных контактов) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://right.karelia.ru/rus/index.php?razdel=articles&page=2008031350>.

6. Белова О. Религиозные практики евреев глазами этнических соседей (по материалам полевых исследований 2000–2004 гг.) // Религиозные практики в современной России. – М., 2006. – С. 325–341.

7. Белова О. Этноконфессиональные стереотипы в славянских народных представлениях [Электронный ресурс] // Славяноведение. – 1997. – № 1. – С. 25–32. – Режим доступа : http://krotov.info/libr_min/02_b/el/olva_02.htm.

8. Белова О. Этнокультурные стереотипы в славянской народной традиции [Электронный ресурс]. – М. : Индрик, 2005. – 288 с. – Режим доступа : http://www.inslav.ru/images/stories/pdf/2005_Belova_Etnokul'turnye_stereotipy_v_slav'anskoj_narodnoj_tradicii.pdf.

9. Бондаренко Г. «Гілки зелені у храмах ваших...» [Електронний ресурс] // Людина і

світ. – 1991. – № 5. – С. 32–35. – Режим доступа : http://www.old.risu.org.ua/ukr/resourses/library/lis/1991/05_32-35/.

10. Борjak О. Україна: етнокультурна мозаїка. – К., 2006. – 328 с.

11. Васянович О. Українсько-єврейські етнокультурні паралелі (за матеріалами народного метеокалендаря) // Народна творчість та етнологія. – 2013. – № 2. – С. 69–77.

12. Гадари И. Правила и обычаи в еврействе. – Иерусалим, [б. г.]. – 43 с.

13. Гура А. В. Символика животных в славянской народной традиции. – М. : Индрик, 1997. – 912 с.

14. Доля єврейської духовної та матеріальної спадщини в ХХ столітті : зб. наук. праць. Матеріали конференції 28–30 серпня 2001 р. – К., 2002. – 400 с.

15. Єврейська Галичина та Буковина. Підтримка досліджень та збереження культурної спадщини в співпраці з університетом Хайфи. Записали О. Белова та Т. Величко 20 серпня 2009 р. у м. Надвірній Івано-Франківської обл. від Євгенії Петрівни Свидрук, 1925 р. н., родом із с. Отинія Коломийського р-ну Івано-Франківської обл. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://jgaliciabukovina.net/uk/111805/interview/interview-ievhenia-svidruk-nadworna-ifnad09012-part-i>.

16. Єврейська історія та культура в країнах Центральної та Східної Європи : зб. наук. праць. Матеріали конференції, 2–5 вересня 1997 р. / ред. Г. Аронов. – К., 1998. – Т. 1. – С. 1–215.

17. Єврейська історія та культура в країнах Центральної та Східної Європи : зб. наук. праць. Матеріали конференції, 2–5 вересня 1997 р. / ред. Г. Аронов. – К., 1998. – Т. 2. – С. 216–461.

18. Єврейська історія та культура в Україні. Матеріали конференції. Київ, 8–9 грудня 1994 р. / ред. Г. Аронов та ін. – К., 1998. – 232 с.

19. Єврейська історія та культура в Україні. Матеріали конференції. Київ, 2–5 вересня 1996 р. – К., 1997. – 334 с.

20. Єврейські обряди, легенди та інше. Записи різних збирачів та копії, зняті В. Кравченком. 1924–1926 рр. Рукопис // Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (далі – АНФРФ ІМФЕ), ф. 15–3, од. зб. 207, арк. 138–161.

21. Єврейські обряди та інше. Записи В. Кравченка та копії, зняті ним. 1925–1926 рр. Рукопис // АНФРФ ІМФЕ, ф. 15–3, од. зб. 228, арк. 11–31.

22. Єврейському народові : матеріали Міжнародної наукової історико-краєзнавчої конференції, присвяченої українсько-єврейським взаєминам на Дубенщині / ред. П. Смолін. – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2006. – 154 с.

23. Євреї в етнічній мозаїці українських земель у XIX–XXI століттях : матеріали доповідей круглого столу (м. Харків, 2 червня 2011 р.). – Х., 2011. – 80 с.

24. Євреї в Ніжині. Науковий збірник. – Ніжин : Просвіта, 2001. – 179 с.

25. Євреї в Україні: історія, культура, традиції. Збірник / ред. І. Ф. Курас та ін. – К., 1997. – 255 с.

26. Зеленин Д. Описание рукописей Ученого архива Императорского русского географического общества. – Пг., 1914. – Вып. 1. – 483 с.

27. Кержнер А. Традиції та побут євреїв України / Нариси з історії та культури євреїв України. – К. : Дух і Літера, 2005. – С. 275–299.

28. Килимник С. Український рік у народних віруваннях у історичному освітленні [Електронний ресурс]. – Вінніпег ; Торонто, 1963. – Т. 5. Осінній цикл. – 288 с. – Режим доступу : <http://diasporiana.org.ua/folklor/6385-kilimnik-s-ukrayinskiy-rik-u-narodnih-zvichayah-v-istorichnomu-osvitlenni-t-5-osinniy-tsikl/>.

29. Котля Є. Сакральна і повсякденна єврейська архітектура // Нариси з історії та культури євреїв України. – К. : Дух і Літера, 2005. – С. 330–359.

30. Милорадович В. П. Життє-бытє лубенского крестьянина // Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К., 1991. – С. 170–341.

31. Міфологічні легенди. Релігійно-легендарні твори (апокрифи). Демонологія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://histans.com/LiberUA/Book/novits2/5.pdf>.

32. Нариси з історії та культури євреїв України. – К. : Дух і Літера, 2005. – 440 с.

33. Народний календар, весілля, прислів'я, приказки, колядки, щедрівки, пісні, вірші, загадки, лічилки, прикмети, повір'я, замовляння, землемірство, землеробство, городництво, сівба тощо. 1926–1930 рр. // АНФРФ ІМФЕ, ф. 17, од. зб. 825, 222 арк.

34. Народний календар, пісні, частушки, вірші, колядки, щедрівки, весілля, прислів'я, приказки, анекдоти, легенди, казки, звичаї, вірування, землемірство, городництво, сівба, косовиця тощо. 1925–1930 рр. // АНФРФ ІМФЕ, ф. 1–7, од. зб. 820, 203 арк.

35. Номис М. Українські приказки, прислів'я і таке інше. – С.Пб., 1864. – VII, 304, XVII с. – Показчик : с. I–XV.

36. Носенко Е. Э. «...Вот праздник Бога» (историко-генетическое исследование еврейских праздников). – М. : Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 2001. – 230 с.

37. Пир – трапеза – застолье в славянской и еврейской культурной традиции. – М., 2005. – 255 с.

38. Праздник – обряд – ритуал в славянской и еврейской культурной традиции. – М., 2004. – 440 с.

39. Праздник Суккот [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.prichal.com/phpnuke/node/3553>.

40. Суббота, празники, будни. Законы и обычаи еврейской жизни / сост. Г. Зеев. – Бней-Брак, 1989. – 299 с.

41. Суккот [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reformkiev.com/tradition/jewisholidays/sukkot>.

42. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским русским географическим обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и исследования, собранные д. чл. П. П. Чубинским. – С.Пб., 1872. – Т. I. – XXX, 224 с.

43. Шавуот [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://toldot.ru/tora/articles/articles_7422.html.

44. Шухевич В. Гуцульщина. – Л., 1904. – Ч. 4. – 272 с.

45. Яруцкий Л. Евреи Приазовья. – Мариуполь, 1996. – 321 с.

46. Jews and Slavs. Т. 7. Євреї та східні слов'яни: нариси про культурні взаємини / ред. В. Москович. – Єрусалим ; К., 2000. – 349 с.

Список інформантів

АІМ – Антоняк Ілля Миколайович, 1949 р. н. Записав О. Васянович 12 листопада 2012 р. в с. Глиниця Кіцманського р-ну Чернівецької обл.

БГЙ – Бойченко Ганна Йосипівна, 1921 р. н. Записав О. Васянович 10 липня 2008 р. в с. Велика Рача Радомишльського р-ну Житомирської обл.

БТЯ – Будовець Таміла Яківна, 1937 р. н. Записав О. Васянович 1 листопада 2008 р. в с. Ганнівка Братського р-ну Миколаївської обл.

ВВВ – Вяткох Віктор Васильович, 1959 р. н., священник єврейської громади церкви адвентистів сьомого дня. Записав О. Васянович 12 жовтня 2013 р. в м. Києві.

ГПМ – Гнатюк Пелагея Матвіївна, 1932 р. н. Записав О. Васянович 13 червня 2007 р. в с. Забужжя Любомльського р-ну Волинської обл.

ДВП – Духніцька Віра Павлівна, 1929 р. н. Записав О. Васянович 14 червня 2007 р. в с. Підлісся Любомльського р-ну Волинської обл.

ДПО – Духніцький Павло Омелянович, 1925 р. н. Записав О. Васянович 14 червня 2007 р. в с. Підлісся Любомльського р-ну Волинської обл.

ЄВП – Ємець Віра Павлівна, 1931 р. н. Записав О. Васянович 14 липня 2008 р. в с. Шендерівка Корсунь-Шевченківського р-ну Черкаської обл.

ЖКВ – Журавель Катерина Василівна, 1925 р. н. Записав О. Васянович 7 липня 2009 р. в с. Миколаївка Попаснянського р-ну Луганської обл.

ЖПФ – Жмаченко Павло Федорович, 1923 р. н. Записав О. Васянович 11 листопада 2006 р. в с. Поліське Коростенського р-ну Житомирської обл.

КСП – Курущак (Федорович) Євдокія Петрівна, 1930 р. н. Записав О. Васянович 13 листопада 2012 р. в с. Юрківці Заставнівського р-ну Чернівецької обл.

КММ – Кот Мусій Миколайович, 1917 р. н. Записав О. Васянович 12 червня 2007 р. в с. Острів'я Шацького р-ну Волинської обл.

КМП – Кулакевич Марія Петрівна, 1931 р. н. Записав О. Васянович 13 серпня 2006 р. в с. Блажево Рокитнівського р-ну Рівненської обл.

КНГ – Куханевич Надія Григорівна, 1934 р. н. Записав О. Васянович 13 серпня 2006 р. в с. Блажево Рокитнівського р-ну Рівненської обл.

КОД – Колісник Олена Дмитрівна, 1928 р. н. Записав О. Васянович 30 жовтня 2008 р. в с. Семенівка Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

КОМ – Кот Оксена Миколаївна, 1924 р. н. Записав О. Васянович 12 червня 2007 р. в с. Острів'я Шацького р-ну Волинської обл.

ЛГК – Лазаренко Ганна Кирилівна, 1925 р. н. Записав О. Васянович 20 вересня 2003 р. в с. Лемеші Козелецького р-ну Чернігівської обл.

ЛКТ – Любка Катерина Трохимівна, 1923 р. н. Записав О. Васянович 8 липня 2009 р. в с. Михайлівка Олександрівського р-ну Донецької обл.

ЛМХ – Леоненко Марія Хомівна, 1929 р. н. Записав О. Васянович 10 вересня 2009 р. в с. Хотівля Городнянського р-ну Чернігівської обл.

ЛСВ – Люта (Саржа) Софія Василівна, 1935 р. н., родом із с. Берестове Бердянського р-ну Запорізь-

кої обл., у Дем'янівці проживає з 14 років. Записав О. Васянович 22 червня 2012 р. в с. Дем'янівка Першотравневого р-ну Донецької обл.

ММІ – Марчук Марфа Ільківна, 1922 р. н. Записав О. Васянович 11 липня 2008 р. в с. Єрчики Попільнянського р-ну Житомирської обл.

НМІ – Набок Марія Іванівна, 1932 р. н. Записав О. Васянович 12 вересня 2009 р. в с. Величківка Менського р-ну Чернігівської обл.

ПМО – Павленко Марія Омелянівна, 1927 р. н. Записав О. Васянович 2 липня 2009 р. в смт Кіровськ Краснолиманського р-ну Донецької обл.

ПНП – Приходько Наталя Петрівна, 1926 р. н. Записав О. Васянович 4 липня 2009 р. в с. Червоний Оскіл Ізюмського р-ну Харківської обл.

СГФ – Саржевська Ганна Федорівна, 1925 р. н. Записав О. Васянович 24 липня 2008 р. в с. Кам'яний Брід Ульянівського р-ну Кіровоградської обл.

СЄГ – Спода Євдокія Григорівна, 1934 р. н. Записав О. Васянович 10 вересня 2009 р. в с. Хотівля Городнянського р-ну Чернігівської обл.

СЄЯ – Семеняка Євдокія Яківна, 1926 р. н. Записав О. Васянович 13 вересня 2009 р. в с. Вороб'їв Ріпкинського р-ну Чернігівської обл.

СУП – Семенюк Уляна Пилипівна, 1935 р. н. Записав О. Васянович 13 вересня 2009 р. в с. Вороб'їв Ріпкинського р-ну Чернігівської обл.

СЮД – Семечук Юрій Дмитрович, 1923 р. н. Записав О. Васянович 6 липня 2012 р. в с. Кривопілля Верховинського р-ну Івано-Франківської обл.

ТМІ – Теслюк Марія Іванівна, 1938 р. н. Записав О. Васянович 25 червня 2009 р. в с. Маркуші Бердичівського р-ну Житомирської обл.

ТМП – Танасійчук (Недоходюк) Марія Петрівна, 1937 р. н. Записав О. Васянович 4 липня 2012 р. в с. Устеріки Верховинського р-ну Івано-Франківської обл.

Т(Ж)МП – Тінькова (Жигула) Марія Прохорівна, 1937 р. н. Записав О. Васянович 21 червня 2012 р. в с. Новопетрівка Бердянського р-ну Запорізької обл.

ХОА – Харковець Оксана Аврамівна, 1918 р. н. Записав О. Васянович 8 жовтня 2004 р. в с. Колки Дубровицького р-ну Рівненської обл.

ЦЗІ – Царенко Зоя Іванівна, 1951 р. н. Записав О. Васянович 17 липня 2008 р. в с. Острів Рокитнянського р-ну Київської обл.

ШОІ – Шуляк Ольга Іванівна, 1929 р. н. Записав О. Васянович 10 вересня 2009 р. в с. Хотівля Городнянського р-ну Чернігівської обл.

ШПЄ – Шапіра Павло Єгорович, 1915 р. н. Записав О. Васянович 17 вересня 2007 р. в с. Граково Дворічанського р-ну Харківської обл.

ЮОЮ – Юхименко Ольга Юріївна, 1935 р. н. Записав О. Васянович 25 вересня 2003 р. в с. Липівка Макарівського р-ну Київської обл.